

Milyen teológia kell nekünk?

Úgy látszik, hogy közegyházi életünkben van egypár téma – ilyen teológiai intézetünk jelen helyzete és jövője –, amihez nem nyúlunk. Vagy azért, mert a megelőzés helyett inkább az átmeneti korra (meddig még?) jellemző kivárást tartjuk célravezetőnek, ami még csak helytelen harcászati mód lenne. Pedig nem is biztos, hogy a kása forró, lehet, hogy csupán a macska óvatos. Vagy, mert a teológia nem közegyházi ügy. Az elsőként említett rossz taktika még csak hiba, a közömbösség azonban már bűn. Ha nem lépünk, azaz, ha nem tisztázzuk jogi helyzetünket, az állam megteszi –, de akkor ez azt jelenti: elfogadjuk, hogy protestáns egyházaink 21. századi történelmét a román állam írja. Ez pedig nem csak szégyen, de katasztrófához is vezethet.

Arra a kérdésre, hogy a romániai protestáns egyházaknak milyen teológiája legyen, közölünk mindenki azonnal és érzésből felel: egyházi. Ha azonban külön az egyház és az állam felől kérdezzük, a feleletet megfontoltabban és igazoltabban kell megadnunk.

Mindenekelőtt kell tudnunk, hogy a román állam csak kétféle egyetemi típus ismer, az államit és a magánt. A protestáns egyházak számára tehát csak ezt a két lehetőséget biztosítja. A diktatúrában az állam egyházainkra, amiben csak tehette, a görögkeleti egyház kényszerzubbonyát húzta: a személyi diktatúrát demokratikus centralizmusnak nevezte, aminek megfelelt a püspöki egyházkezelés, a testületeket lebénította, úgy, hogy a zsinatot éveken át nem volt szabad összehívni, teológiai intézetünkre olyan korrupciókivédő szabályzatot erőszakolt, amelyre nálunk nem volt szükség. Most pedig éppen így: az állam egyházi egyetemet nem ismer el, hiszen a 28 görögkeleti teológia, mint állami intézmény kapta meg az egyetemi rangot. A múlt évtized közepén innen-onnan megsúgták nekünk – tudommal hivatalos ajánlat nem történt –, hogy beléphetünk a kolozsvári universitasba s élvezzük az állami támogatást. Erre sem központi egyházkezelésünk, sem teológiánk nem felelt igennel – nagyon helyesen.

A helyzet jelenleg is az, hogy csak a gyulafehérvári római katolikus és a kolozsvári protestáns teológia nem állami intézet, a többi, beleértve a görög katolikus és baptista teológiát is, élt a belépés lehetőségével. A nyugati protestantizmus országaiban van egyházi teológia, állami elismeréssel és egyetemi ranggal, ezen a téren tehát az összehasonlítás nem releváns. Magyarország négy református teológiája közül kettő belépett a helyi universitasba (Budapest és Debrecen), kettő nem, csupán főiskolaként működik (Sárospatak és Pápa). Tudjuk, hogy ez nem meghatározó ránk nézve, mert egészen mást jelent egy magyar, és megint mást egy román egyetemi struktúra elfogadása, főleg, ha a (ma még be nem látható) következményekkel is számolunk.

A következőkben számba kell vennünk teológiánk *jelen helyzetét és jövőkilátásait*, ami az egyházi, vagy állami státusát illeti.

Jelenleg a Protestáns Teológiai Intézet (ez most a hivatalos neve) nem állami, de okmánnyal hitelesített (ezt jelenti az akkreditált szó) egyetem, az 1949-ben kapott rangját, illetve fokozatát érvényesítették. Ebből következik, hogy reánk is érvényes a minden egyetemre vonatkozó tanügyi törvény. Ez felemás helyzeteket szült. Először azért, mert annak az államnak a tanügyi törvényét fogadtuk el, amelyik nem járul hozzá a teológia fenntartásához. Az akkreditálással végül is az állam csak azt adta nekünk, amit hivatalból meg kellett adnia, semmi mást. Mi pedig néhány kérdésben máris a tanügyi törvényhez alkalmazkodtunk, ezzel saját, az egyházunk által jóváhagyott alapszabályzatunknak ellentmondtunk. Továbbá: A nevelés és az oktatás területén naponként felmerülő kérdésekben alkalmilag, esetlegesen vagy éppen személyi érdekek szerint hozunk határozatokat. Mert, ha a teológiai tanárnak vagy a teológusnak az érdeke úgy kívánja, a tanügyi törvényre hivatkozik (az egyetemen bezzeg nem így van), ha pedig más az érdek, akkor az egyházi hagyományokkal és autonómiával érvel. Ez azt is jelenti, hogy elvszerű döntések helyett a napi igények szerint járunk el, azaz a kazuisztikával akkor bontunk törvényt, amikor éppen valaki(k)nek az érdeke úgy kívánja. Tudom, hogy a szabadscelexvési mezőnek előnyei vannak, de a veszély nagyobb, hogy személyek vagy akár testületek ezzel visszaélnek.

A jövőre nézve, Kovács László Attila rektor a 2001/2002-es tanulmányi év megnyitó beszédében vázolta az egyházi teológia, állami teológia, magyar magánegyetem három lehetőségét. Ezzel egyetértve, s csupán a lehetőségek sorrendjét felcserélve, egy kissé tágítom a kérdéskört.

1. *Beléphetünk a Babeş–Bolyai universitasba*, s ez természetesen azt jelenti, hogy reánk nézve a tanügyi törvény teljes egészében érvényes. Nem vagyok illetékes annak megállapítására, hogy ez a törvény sérelmes-e intézeteinkre, vagy sem, mert ez a politikusok, a jogászok és a tanügyiiek asztalára tartozik. De bármilyen legyen is, mint minden kerettörvény, csak korlátokon belül ad cselexvési szabadságot (autonómiát), különben megköti a teológia kezét – még akkor is, ha az államnak teljes jóhiszeműséget előlegezünk – egyszerűen azért, mert nem egyházi intézetek számára fogalmazták meg. Teológiánknak van egy olyan egyházi sajátossága, egy, történelmében kialakult és bevált rendje, ami nem fér bele a kerettörvénybe. El kell ismernünk, hogy a tanügyi törvény olyan tudományos színvonalat céloz meg, amelynek modelljét a nyugati egyetemektől vette át, s ez önmagában hasznos lehet a mi teológiánknak is. Hasznos, de nem úgy, hanem a mi hagyományainknak megfelelően. Tudnunk kell például, hogy a nálunk sokat vitatott kreditrendszer már Nyugaton is kérdésessé tesz, a mi teológiánkon pedig csak arcélünknek megfelelő átdolgozással lehetne bevezetni. A még nem állami, de már akkreditált teológiánk falára már is felfestettek egy olyan képet, amely, ha államivá leszünk, lemászhat. Az 1949-től folyamatos doktorképzésünkről van szó. 1995 és 2000 között intézetünkben haton nyerték el a doktori címet, különböző minősítésekkel. Ezeket a doktori dolgozatokat utólag, 2000-ben, egy húszoldalas

román kivonat alapján a fővárosban egy héttagú akkreditációs bizottságnak kellett volna hitelesíteni. A bizottság első „olvasatra” (elolvasták?) egyet sem akkreditált, s nem csak adminisztrációs mulasztások miatt, hanem minőségük alapján. A dolgozatok olyan szakterületen készültek, amelyre nézve a héttagú bizottságban egyetlen szakember sem volt.

Akik az állami egyetemre szavaznak, azok azzal érvelnek, hogy a tanügyi törvényen belül van egy bizonyos mozgási szabadságunk, amelyben belső, ún. működési szabályzatokat fogalmazhatunk. Csakhogy azt, hogy mi tartozik az alaptörvényhez (tanügyi törvény) és mi a belső szabályzatokhoz, nem mi állapítjuk meg, hanem az állam – ami különben természetes is, mert minden törvénynek a magyarzója és értelmezője maga a törvényhozó. S az is igaz, hogy ami ma még szabadság és önrendelkezési jog, holnap diktatúra lehet, mert hát ki vagyunk téve a nagypolitikai változásoknak – nem kell különösebben rosszhiszeműnek lenni, hogy ezt belássuk.

2. Vonzónak tűnik az a megoldás, hogy teológiánk *beépüljön az újszülött magyar magánegyetembe, a Sapientióba*. Még lelkileg is, de oktatói téren különösen sokat ígérő lehetőség, több szempontból is. Mi magunk is mondjuk, mások is sokat beszélnek arról, hogy a teológia elszigetelődött az erdélyi magyar társadalomtól, s tudjuk, tudják, hogy ez az üvegházi belterjesség egészségtelen. Lelkipásztorainknak olyan falvakon, városokon kell szolgálniuk, ahol a második közeg a kisebb-nagyobb értelmiségi réteg (az első természetesen maga a gyülekezet). Csatlakozásunknak a Sapientióhoz akkor van értelme, ha a teológia és a többi karok között van valamilyen kölcsönös kapcsolat. Elsősorban a kölcsönös (!) áthallgatásokra gondolok, tőlünk oda a filozófiára, retorikára, pedagógiára, pszichológiára, szociológiára, onnan felénk az etikára, egyháztörténetre, pojmenikára. Maga a teológiai kar mentesülne a külön magyar és idegen nyelvű oktatás nem mindig szerencsésen megoldott terhétől. Könnyebben meg lehetne valósítani a mindig is igényelt egyetemi istentiszteleteket, bibliaórákat, meg lehetne szervezni az egyetemi lelkipásztori állást.

Mindannyian tudjuk, a Sapientia vezető testülete a leginkább, hogy ez az új magyar magánegyetem akkor lesz nagykorú, ha átveszi a Babeş–Bolyai magyar tagozatait, beleértve a jelenlegi református és római katolikus didaktikai karokat.

Természetesen (még) vannak ingoványos területek, amelyekre mind a Sapientia, mind a teológia csak óvatosan léphet. Három ilyent említhetünk: *a.* Az ún. infrastruktúra (szótár szerint: álló és forgó eszközök), de ettől most eltekinthetünk, mert nem a mi kérdésünk. *b.* Az anyagi források felhasználása és elosztása. Részesülne-e a teológia abból a támogatásból, amelyet a Sapientia kap? *c.* Ha a teológia csatlakozik az új magyar magánegyetemhez, reá is érvényes lesz a tanügyi törvény, elmenve addig, hogy belső szabályzataink is az állam hatáskörébe kerülnek? Ha igen, akkor az említett aggályaink megmaradnak.

3. Egyelőre kis távlatokban gondolkozva, *egyházi egyetemenként kell megmaradnunk*. Mint ilyent hozta létre 1622-ben Bethlen Gábor, s ez túlélte még a kommunista-ateista diktatúra prését is. Tudatosan nem egyházi főiskolát jelöltem,

hanem egyházi egyetemet, mert el kell jönnie annak az időnek, amikor az állam elismeri az egyházi iskolák oktatási formáját. A román államnak semmi újat nem kell tennie, minthogy törvényesíti azt, ami volt és van, a meglévőt és a természettest. Torz helyzet, hogy egy magától értetődő és már működő formáért harcolni kell, de ha igen, ezt az egyházak felelős testületei és megbízottjai kötelességüknek kell hogy érezzék. És nem csak a magyar egyházakra gondolok, hanem a görög-keleti és görög katolikusra is, hiszen ebben közös fronton vagyunk.

Az egyházi teológia fenntartása mindnyájunk közös gondja. Tudjuk, hogy a gyülekezetek erejükön felül adakoznak, hogy ezt az intézetet táplálják. A teológia és a gyülekezetek közösségéről már más helyen elmondtam, hogy a teológia a gyülekezetek alma matere, a gyülekezeteknek viszont providens paterré kell válniuk. A tetszetős megfogalmazás mögött ilyen kérdések állnak: Gyülekezeti tagjainknak az elszegényedése nem áll egyenes arányban a fenntartási költségek növekedésével, nem beszélve arról, hogy a teológia újabb és újabb igényekkel állhat elő, s ezek természetesen is, mert maga tudomány fejlődése megköveteli a korszerűsítést. Ha egyházi teológiánk van, a gyülekezetek igényt tarthatnak arra, hogy meghatározzák az intézet belső életét, ami természetes, de azzal is kell számolni, hogy nem csak szakszerű és indokolt észrevételek érkeznek a teológiára, hanem illetéktelenek is. Továbbá: Egyházunknak 1945 előtt volt olyan földtulajdona, amelyet a teológia javára hasznosított. Ez visszaszerezhető, s ha igen, haszna a teológia fenntartására fordítható? Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a református testvéregyházaktól, vagy éppen a magyar államtól jövő segítséget – egyelőre feltételezve, hogy a támogatók helyesnek tartják az egyházi autonómia megőrzését és azt, hogy az 1998–2002-es magyar kormány által kilátásba helyezett komoly anyagi támogatást az új kormánytól megkapjuk. És nem csak az ún. bizonytalan-sági tényezőkről van szó (különösen, ami a második feltételezést illeti), hanem arról is, hogy milyen mértékben és meddig fogadhatjuk el a testvéri jobbot.

Be kell látnunk azt, hogy erdélyi református egyházunknak a jövője sokkal inkább függ attól, hogy milyen, mennyire egyházi a teológiája, mint attól, hogy egyházkormányzati szinten milyen testületek irányítanak, és milyen személyek végzik a közigazgatást. Nem hiszem, hogy ez valamilyen eretnek gondolat lenne, s nem szeretném, ha valaki egyházkormányzat-ellenességként fogná fel. Mert a teológia minősége és helyzete ilyen jövőt meghatározó, ki kell alakítani református egyházunkban egy olyan egységes gondolkozást, amelyről jó lelkiismerettel elmondhatjuk, hogy Isten akarata szerint való. Egy ilyen gondolatformáló „előmunkálat” után, a zsinat Isten előtti felelősséggel döntsön, hogy milyen teológia kell nekünk, hogy milyen legyen az a teológia, amely Istennek tetsző.

Istenem, add meg a békességet, hogy elfogadjam, ami megváltozhatatlan, a bátorságot, hogy megváltoztassam, amit meg tudok változtatni s a bölcsességet, hogy felismerjem a különbséget.

Reinhold Niebuhr